

Fot. Anna Parzychowska

Przedszkolaki do lasu

AGATA PREUSS

Przedszkola leśne goszczą na mapie Polski od jesieni 2015 roku, kiedy to powstało całkowicie bezbudynkowe Leśne Przedszkole Puszczyk w Białymstoku. Do dzisiaj w Polsce jest ponad czterdzieści takich przedszkoli, a ponadto powstają (a także przekształcają się już działające) placówki otwarte na naturę.

Pomimo że każdego roku mapa leśnych przedszkoli w naszym kraju się wzbogaca, to ich liczba w Polsce ciągle jest bardzo mała w porównaniu do potrzeb rodziców, którzy szukają dla swoich kilkulatek edukacji w bliskim kontakcie z naturą. Trudnością jest forma organizacyjna (prawna), ponieważ formalnie w polskim prawodawstwie nie istnieje taka forma przedszkola, jak „leśne”. Dlatego należy sprostać przepisom dotyczącym organizacji budynków przedszkoli niepublicznych lub innych form wychowania przedszkolnego, co nieraz jest barierą dla powstania leśnych placówek. Leśne przedszkola funkcjonują również jako projekty edukacyjne fundacji lub stowarzyszeń, jednak z punktu widzenia

prawa nie są one placówkami oświatowymi – co nie oznacza, że nie spełniają swoich zadań jako przedszkola leśne.

JAK TO JEST Z TĄ NATURĄ

Główną ideą przedszkoli leśnych, w tym Puszczyka, jest wykorzystywanie natury jako codziennego otoczenia do zabawy, nauki, a co za tym idzie do przeciwdziałania zespołowi deficytu natury, którego przyczyny i skutki opisał w swojej książce „Ostatnie dziecko lasu” Richard Louv. Rozwój Puszczykowych przedszkolaków przebiega w pełnej harmonii z przyrodą i własnymi możliwościami. Dzieci obdarzone są zaufaniem i szacunkiem ze strony ludzi dorosłych, a rozwój samodzielności w myśleniu i działaniu jest podstawą do budowania poczucia sprawczości dziecka oraz poczucia własnej wartości.

PRZEDSZKOLAKI DO LASU

Fotografia 1. Przedszkole Puszczyk **Autorka:** Anna Parzychowska

Podczas codziennego pobytu w otoczeniu natury każde dziecko otrzymuje właściwą ilość bodźców sensorycznych, które płyną wprost ze świata przyrody. Naturą nie da się przestymulować. Natury nie da się przedawkować. Każdy człowiek – i ten mały, i ten duży – potrzebuje bliskiego kontaktu z naturą dla dobrostanu fizycznego, duchowego i emocjonalnego.

Przedszkolaki kilka godzin dziennie spędzają na dworze, bez względu na pogodę. Do dyspozycji mają ogrzewany namiot sferyczny, a kluczem do zadbania o komfort dziecka są odpowiednie ubrania, które są dobrane do warunków atmosferycznych każdego dnia i w każdej porze roku. Przedszkolaki mają nieograniczony dostęp do zasobów, jakimi obdarza je natura: patyki, kamienie, szyszki, liście, ziemia, błoto. Dzięki temu nie ma potrzeby zaopatrywać przedszkola w zabawki, gdyż zabawkami są właśnie leśne skarby i znaleziska. Patyk może

być różdżką wróżki, kamień lalką, a kawałek kory drewna telefonem komórkowym. Każdy element natury odgrywa taką rolę, jaką nada mu dziecko według swojej wyobraźni, tak że tych pomysłów jest nieskończenie wiele. Dzięki temu rozwija się kreatywność dzieci.

Częste pytania o przedszkole leśne dotyczą schronienia przed deszczem. Czy dzieci mogą się schować w ogrzewanym namiocie przed opadami? A jakże! Oczywiście. Niemniej problemem jest to, że na ogół po prostu... dzieci tego nie chcą! Deszcz nie przeszkadza im w zabawie. Wręcz przeciwnie: podczas deszczu przedszkolaki zbierają deszczówkę do garnków w kuchni błotnej, skaczą po kałużach, wystawiają języki, smakując kropli spadających z nieba, szukają w pobliżu ślimaków i dżdżownic, które uwielbiają pokazywać się podczas lub chwilę po deszczu.

AGATA PREUSS

Kolejnym wyzwaniem – przynajmniej z punktu widzenia dorosłych – jest zima. Niewielki mróz i śnieg jest przyjemny dla większości ludzi. Tak samo jest w leśnym przedszkolu. Dzieci korzystają z sanek czy nart biegowych. Sporty zimowe przechodzą istną metamorfozę każdego dnia podczas zabaw dzieci na śniegu. Sanki służą nie tylko do zjeżdżania: zamieniają się w pojazd transportujący śnieg do budowy igloo czy jako podstawa do zbudowania mobilnego bałwana. Wyzwaniem – takim prawdziwym – jest natomiast silny mróz. Zanim jednak podejmę się opisanie tego zagadnienia z punktu widzenia leśnej nauczycielki, chciałabym zaznaczyć, że przedszkole leśne to nie jest survival. W Puszczyku nie chodzi o sprawdzanie wytrzymałości termicznej dzieci czy ich sztuki i granicy przetrwania podczas silnych mrozów. Jeśli więc ktoś wyobraża sobie leśnego przedszkolaka, który trzęsie się niczym galareta, wygląda jak soplek lodu, a usta ma koloru jagód – nic bardziej mylnego! Leśne dzieci są zaopatrzone w ubrania na silne mrozy, ponadto pamiętajmy, że nauczyciele czuwają nad ich komfortem i bezpieczeństwem. Niemniej bardzo niskie temperatury, -10 stopni Celsjusza i niższe, powodują, że dzieci spędzają czas w bazie, czyli

Fotografie 2 i 3. Przedszkole Puszczyk **Autorka:** Anna Parzychowska

PRZEDSZKOLAKI DO LASU

ogrzewanym obiekcie, z którego w każdej chwili i przez dowolny czas mogą korzystać. W tak silne mrozy grupa nie wybiera się na wyprawę w głąb lasu z nauczycielami, jak to robią codziennie w przedszkolu leśnym.

Czas spędzony w lesie, bez względu na pogodę czy porę roku, ma należeć do przyjemnych, co zachęci dziecko do odkrywania tego świata. Zabawa w lesie – ta zaplanowana przez nauczyciela i ta swobodna – ma nieść radość, przygodę, podejmowanie wyzwań na miarę możliwości dziecka. Ma zaciekawiać, rozpałić chęci do zabawy i rozwijać wyobraźnię.

Dzieci lubią las. Jest to doskonała przestrzeń do dużej aktywności ruchowej, której dzieci w tym wieku potrzebują. Budowanie tężyzny fizycznej w czasach, kiedy prawie co trzecie dziecko potrzebuje wsparcia specjalistów w zakresie napięcia mięśniowego czy integracji sensorycznej, jest podstawą, punktem wyjścia do profilaktyki czy wspomagania terapii. Wspinanie się na drzewa, pokonywanie

przeszkód, poruszanie się po nierównym terenie, podnoszenie konarów i cięższych gałęzi, podskoki i mnogość bodźców sensorycznych to zapewnienie optymalnego rozwoju ciała, a co za tym idzie – właściwego rozwoju mózgu.

PRZYJAZNA NATURALNA PRZESTRZEŃ

Poza obfitością, jaką każdego dnia leśne dzieci są obdarzane przez naturę, ważną rolę w Puszczyku odgrywa przestrzeń, która jest zorganizowana na terenie bazy przedszkola. Mówiąc „baza”, mam na myśli nie tylko dwa ogrzewane namioty sferyczne i modułowy domek, które są w Puszczyku, ale całą infrastrukturę dookoła.

Na terenie Puszczyka jednym z najpopularniejszych miejsc jest kuchnia błotna, w której znajdują się garnki, patelnie i drewniane łyżki. To tu powstają dania z błota, liści i kamieni. Dzieci ćwiczą wyobraźnię, a układające te piękne dania rączki uczestniczą w rozwoju motoryki małej.

Fotografia 4. Kuchnia błotna w przedszkolu Puszczyk Autorka: Anna Parzychowska

AGATA PREUSS

Drugim ważnym miejscem jest parking na rowerki biegowe, chociaż trzeba przyznać, że parkingiem jest przed samym zamknięciem przedszkola. Cały dzień wszystkie rowery są w ruchu, nawet kiedy spadnie śnieg. To tu zmysł propriocepcji i równowagi może się rozwijać szczególnie, a koordynacja wzrokowo-ruchowa jest dopieszczana.

Uwielbianym przez dzieci miejscem jest kącik konstrukcyjny, który jest zaopatrzony w topaty, grabie, deski, rury budowlane do konstruowania i skrzynkę z narzędziami. Tutaj powstają podziemne tunele, duże konstrukcje, domki, samochody czy rakiety – co tylko dzieciom podpowie wyobraźnia. W tym miejscu liczy się współpraca, komunikacja i rozwiązywanie problemów – szczególnie tych konstrukcyjnych. Ponadto dzieci uczą się precyzyjnych ruchów podczas korzystania z narzędzi, a także podstawowych zasad fizyki podczas budowania. Nieopodal, pośród ogromnych olch i nieco mniejszych brzoź, jest peretka... ogródek przedszkolny. W sezonie rosną tu pomidory, papryka, ogórki, groszek, marchewka, truskawki, ziemniaki

i zioła. Dzieci uczą się, jak wygląda dbanie o ogród. Również rodzice i dziadkowie Puszczyków ochoczo włączają się w tworzenie ogrodu i dbanie o niego, pieląc czy przynosząc nasiona i sadzonki. Leśne przedszkolaki wiedzą, że o ogród należy dbać nie tylko w sezonie, ale także przygotować go na wiosnę, a później na zimę. Obok ogrodu stoi wóz drabiniasty, na którym dzieci uwielbiają zająć się nowalijkami prosto z grządki.

W ciepłych miesiącach – właściwie od kwietnia do końca października – dzieci wszystkie posiłki jedzą na dworze. Pomocne są w tym drewniane stoliki z ławami, gdzie można celebrować posiłek w poszanowaniu osób, które go przygotowały oraz produktów, z których się składa. To w tych momentach, podczas wspólnego posiłku, dzieci prowadzą rozmowy na wszelkie tematy: jakie są ich plany, co się wydarzyło, co im smakuje, a co nie. Kultura jedzenia leśnych przedszkolaków to nie tylko (choć także – szczególnie w lesie) śniadaniówka położona na mchu, ale higiena, czynności porządkowe i sprawna organizacja.

Fotografia 5. Przedszkole Puszczyk Autorka: Anna Parzychowska

PRZEDSZKOLAKI DO LASU

No i miejsce najważniejsze dla wszystkich Puszczyków: krąg. To tu każdego dnia rano cała grupa spotyka się wraz z nauczycielami, aby się powitać i wspólnie rozpocząć dzień. Krąg, czyli spotkanie społeczności grupy przedszkolnej, to jeden z ważniejszych momentów w ciągu dnia. To czas na przywitanie się, na słuchanie siebie nawzajem, czas na dzielenie się radościami, smutkami czy swoimi pasjami. Jest to doskonały moment na wprowadzanie dzieci w realizowaną tematykę zajęć dydaktyczno-wychowawczych, na rozmowę o zasadach bezpieczeństwa czy na wspólne zaplanowanie dnia. Krąg to miły początek dnia. Nauczyciele tworzą taką atmosferę, aby dzieci lubiły te spotkania.

Każdy przedszkolak uczestniczący w porannym kręgu ma okazję czuć się wysłuchany oraz mieć okazję do wypowiedziania się na forum grupy. W kręgach ważne są: stała pora – to porządkuje dzień, dzieci potrzebują rytmu dnia do funkcjonowania w poczuciu bezpieczeństwa i komfortu. Ustalony znak/sygnal zapraszający na krąg – może to być piosenka śpiewana przez nauczyciela czy delikatne sygnały dzwonek oraz jasne zasady panujące podczas spotkania w kręgu.

ZABAWA = EDUKACJA

Jak już wspomniałam, wartością kluczową w Leśnym Przedszkolu Puszczyk jest swobodna zabawa w otoczeniu natury, a także przygody – spontanicznej, aby nawiązywanie relacji z naturą przebiegało w procesie *flow*. Ponadto wartością przedszkoli leśnych jest holistyczny rozwój dziecka, a także cele pedagogiczne i wartości, jakie niesie za sobą Koncepcja Pedagogiczna Przedszkoli Leśnych, opracowana przeze mnie oraz Rafała Ryszkę na podstawie doświadczeń Niemieckich Leśnych Przedszkoli i podstawy programowej wychowania przedszkolnego obowiązującej w Polsce. Niestety, ta ostatnia często owiana jest wśród pedagogów złą sławą jako przeszkoda w realizacji zadań i założeń, które według nich są ważne, a nie zostały w niej zawarte. I rzeczywiście, może tak być, szczególnie gdy wszelkie działania z przedszkolakami planowane są zgodnie z poradnikami dla nauczycieli czy

przewodnikami metodycznymi. Należy wtedy pamiętać, że wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez zapewnianie mu warunków, które sprzyjają rozwojowi w aspekcie fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym, jest bardzo ważne. Treści należy jednak dobrać adekwatnie do możliwości percepcyjnych dziecka, z poszanowaniem jego indywidualnych potrzeb i zainteresowań.

Misją leśnego nauczyciela w Puszczyku jest towarzyszenie dziecku w jego rozwoju poprzez obserwację, której celem jest rozpoznawanie potrzeb dziecka oraz stwarzanie możliwości do ich zaspokajania. Nauczyciel pełniący rolę towarzysza jest świadomy, że każde dziecko jest inne, ma odmienne potrzeby, różnie reaguje w określonych sytuacjach, stwarza więc możliwości, by je zachęcić do poszukiwań, tworzy przyjemną atmosferę w grupie. Jest opiekuńczy, nie nadopiekuńczy, oraz ma zaufanie do dziecka.

Ponadto należy podkreślić, że w Puszczyku dziecko nie uczy się jedynie poprzez aktywności zaplanowane przez nauczyciela. To właśnie swobodna zabawa jest procesem wyzwalamym chęci poznawcze dziecka, a poprzez działanie w pełnym zaangażowaniu dziecko skupia się i chłonie najbardziej. Ja sama, obserwując dzieci podczas zabawy swobodnej, według ich planu, ich pomysłów, widzę, że to proces, który ma wiele innych zadań poza funkcją rozrywki. Podczas robienia notatek z obserwacji widzę, że spora część celów, jakie dziecko ma osiągnąć poprzez edukację przedszkolną, zdobywana jest samodzielnie, dzięki temu, że dziecko ma możliwość własnej ekspresji i budowania i poznawania świata według swoich potrzeb.

PRZYRODA TO PRZYGODA

Zastanawiając się nad współczesną edukacją, można dojść do wniosku, że wcale nie jest ona współczesna. Jeśli my czy nasi rodzice, a nawet dziadkowie, sięgniemy pamięcią do swoich wspomnień przedszkolnych, to uświadomimy sobie, że forma przedszkola niewiele się zmieniła. Owszem, zmieniły się (i to często bardzo) metody wychowawcze,

AGATA PREUSS

jednak sama pedagogika, organizacja pracy przedszkola, plan dnia, a nawet wyposażenie – pozostaje od dziesiątków lat bez zmian. Na szczęście coraz częściej nauczyciele zauważają potrzebę zmiany w pedagogice, szczególnie w odniesieniu do dzieci najmłodszych.

Dla nauczyciela, który chce wyjść naprzeciw potrzebom dzieci, ważne jest holistyczne podejście do rozwoju dziecka. Dlatego istotne jest korzystanie z metod i nurtów zorientowanych na uczenie się przez przeżywanie i przygody. I tak się dzieje w Leśnym Przedszkolu Puszczyk. Nurty wychowawcze, na których bazujemy i które kładą nacisk na poznanie przez doświadczenie, znane są pod nazwami: *outdoor education*, edukacja przygodą czy pedagogika przeżyć. Wszystkie łączy jedno: zajęcia odbywają się poza salą, w terenie bogatym przyrodniczo, a działania dzieci skupiają się na eksplorowaniu otoczenia i współpracy w grupie.

I choć pedagogika w rozumieniu przeżyć i przygody opiera się na konkretnych założeniach i elementach kluczowych, to jej wartość z powodzeniem można przenieść do działań spontanicznych. Wystarczy zaplanować wyprawę do lasu, podczas której dajemy dzieciom przestrzeń do przeżywania tego, co nieoczekiwane, a dziecko będzie miało możliwość budowania poczucia własnej wartości, poznawania swoich możliwości oraz szansę na rozbudzanie ciekawości światem i poszerzanie zainteresowań.

Catkiem niedawno w odniesieniu do przedszkoli leśnych pojawiło się pojęcie „lasoterapia dzieci”. Termin ten, na kanwie polskich doświadczeń, wprowadziła dr Katarzyna Simonienko, która jako lekarz psychiatra szeroko zajmuje się tematyką wpływu natury na zdrowie fizyczne, psychiczne i duchowe człowieka.

Fotografia 6. Przedszkole Puszczyk **Autorka:** Anna Parzychowska

PRZEDSZKOLAKI DO LASU

Lasoterapia dzieci różni się jednak od lasoterapii dorosłych. Ze względu na wiek mamy różne potrzeby oraz świadomość tego, w jaki sposób czerpać korzyści z natury. Dorośli świadomie oddają się lasoterapii. Jest to zaplanowane, intencjonalne odbieranie bodźców sensorycznych, którymi obdarza nas natura. To spacer w ciszy i skupieniu, relaks, uważność naszych zmysłów odbierających otaczający świat. U dzieci lasoterapia odbywa się w trakcie eksplorowania otoczenia, podczas swobodnej zabawy w środowisku naturalnym. To odbieranie bodźców ze świata przyrody wszystkimi zmysłami (podobnie jak u dorosłych), jednak „przy okazji” zabawy. Dla dziecka to po prostu zabawa, przygody i ciekawe zjawiska.

INNOWACJA W PEDAGOGICE

Ciekawym zjawiskiem jest to, że edukację poza salą przedszkolną, w otoczeniu natury, z wykorzystaniem naturalnych źródeł nazywa się obecnie... innowacją pedagogiczną. A przecież to nic innego jak powrót do tego, co ludzkości już znane. To bazowanie na wspomnieniach osób, teraz już w zaawansowanym wieku, których dziecięce zabawy wyglądały jak te w przedszkolach leśnych. To tak bardzo znane gry podwórkowe, bieganie po okolicznych zaroślach z kolegami i koleżankami, to budowanie baz z patyków i kawałka koca. Jakkolwiek nazwiemy edukację, która bazuje na aktywności w naturze, na budowaniu relacji z przyrodą, na szacunku do matki natury – wiemy, że to droga, która pokaże przyszłym pokoleniom, jak bardzo my, ludzie, potrzebujemy lasów, łąk czy parków, aby dbać o zdrowie i wzbogacać nasze życie. Aby dobrostan każdego człowieka przekładał się na dobrostan natury.

Tak często teraz się mówi o Celach Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals*) i ich znaczeniu. A przecież najważniejsze jest, aby plan działania na rzecz przemian i przeobrażeń świata, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone w sposób zrównoważony, prowadzony był z szacunkiem dla środowiska oraz z uwzględnieniem potrzeb przyszłych pokoleń.

Fotografia 7. Przedszkole Puszczyk **Autorka:** Anna Parzychowska

Przedszkola leśne są odpowiedzią na realizację części założeń tej globalnej agendy.

A poza wpływem na przyszłość pokoleń, na holistyczny rozwój małego człowieka, na budowanie odporności czy sprawności fizycznej: przedszkola leśne to szczęśliwe wspomnienia, które są istotą szczęśliwego dzieciństwa. •

AGATA PREUSS – dyrektorka przedszkola Puszczyk w Białymstoku. Autorka programu wychowania przedszkolnego „Przedszkolak w lesie”. Inicjatorka powstania i koordynatorka działań Polskiego Instytutu Przedszkoli Leśnych. Współautorka książki „Lasoterapia z dziećmi” oraz workbooka „Lasoterapia dla dzieci”.